

Voorjaarsfeesten rond Pinksteren

Leen den Besten

Niet-kerkelijke pinksterfeesten

Aan de vrije dagen rond Pinksteren hebben zich in de loop van de tijd allerlei feesten gehecht die losstaan van kerkelijke pinkstervieringen en buiten gevierd worden. Soms begonnen ze al op pinksterzaterdag. Soms ook werden ze pas afgesloten op dinsdag na Pinksteren, de derde pinksterdag, ook wel pinksterdrie genoemd.

Enkele voorbeelden:

De pinksterkermis op Schiermonnikoog begon op zaterdagavond en eindigde op woensdagmorgen vroeg (zie Kallemooi). Pinksterdrie was de voornaamste *kermisavond*; dan werd er de hele nacht gedanst waarbij jonge mannen in het wit gekleed waren.

In Noord-Holland reden op pinksterdrie redenen verscheidene paartjes, zowel getrouwde als ongetrouwde, met paard en wagen naar Schoorl. Daar aangekomen lieten ze zich van de duinen afrollen.

Te Rotterdam was er een grote *bloemenmarkt*.

In rooms-katholieke streken werden er veel *processies* gehouden, ondermeer die van St. Amalberga te Temsche, de beroemde Springprocessie te Echternach (in Luxemburg), de processie te Aalst in Oost Vlaanderen en te Denderbelle om St. Cornelis aan te roepen en de processie te Scherpenheuvel en te Halle waar een beroemd Mariabeeld vereerd werd.

In het Groningerland was het een gebruik dat jongens elkaar met bossen brandnetels sloegen en vervolgens met koetsen en sjezen door het dorp reden. In het Oldambt heette de brandnetel schertsend *de pinksterbloume*. In Alphen aan de Rijn en in Bodegraven sloegen de jongens elkaar met fluitekruid of wilde kervel.

In Westerhoven, Riethoven en Dommelen hield de burgemeester een toespraak en deelde de veldwachter aan de kinderen *pinksterkoeken* uit die drie tot vier maal zo groot waren als een krentenbrood.

In Grouw hielden de jongens op pinkstermaandag (de tweede pinksterdag) met hun zelfgemaakte scheepjes een *zeilwedstrijd* en na afloop daarvan een optocht met veel muziek. Voor de groten was er op die dag hardzeilerij.

In Brabant en Limburg waren er op de tweede pinksterdag *schuttersfeesten* en soms ook in Gelderland en Zeeland. In de 16^e eeuw hielden de Amsterdamse schutters nog hun pinksterwedstrijden in de Haarlemmerhout. Voet-, kruis-, en handboogschieten en vendelzwaaien waren belangrijke onderdelen van de feesten. Ook kermissen en processies maakten er soms deel van uit.

Te Mechelen was er een *paardenommegang*; deze begon om middernacht bij de kerk van Hanswijk met het wonderdadige Mariabeeld. Ook te Anderlecht en Werchter was er een

paardenprocessie; de deelnemers reden eerst driemaal om de kerk en woonden dan de kerkdienst bij.

Op Terschelling gingen de jongens uit Midsland wilde bloemen zoeken. Daarbij vochten ze soms met jongens uit andere dorpen. Van de bloemen maakten ze pinksterkransen, -hoepels en -kronen, verfraaid met uitgeblazen eieren en papieren knipsels. Op de ochtend van de eerste pinksterdag trokken ze naar de ingang van het pad waarlangs de melkers kwamen. Ze hielden elke boer die van het melken terugkwam, aan en vroegen hem of hij een pinksterkrans wilde hebben. Als hij toestemde, kreeg hij de krans om zijn hals gehangen. Daarna volgden de jongens hem zingend naar zijn boerderij. Daar aangekomen kregen ze een halve of een hele liter melk. De boer zorgde ervoor dat deze hoeveelheid melk beslist naar wens was. Hij wist dat een van de jongens wat stremsel in zijn melkemmer zou laten lopen als hij te weinig gaf. Daardoor zou de melk ongeschikt worden voor het bereiden van boter.

In Duitsland was het op Pinksteren gebruikelijk een jonge boer van top tot teen met groen te behangen en deze *groene man* mee te voeren. In Engeland had men *Jack in the green*. In Nederland verscheen de Pinksterman in verschillende gedaanten: als een *stroopop* in de nacht en als groene man. Volgens de *Gelderschen Volksalmanak* uit 1839 bepaalden de jonge boeren van het dorp bij welk meisje in de pinksternacht een strooman op het dak van haar huis geplaatst zou worden. In aanmerking kwamen meisjes 'die zich zoo taai als leër houden, of van vrijers veranderen als van handschoenen.' Het meisje dat verkozen was, werd door ieder uitgelachen en door kinderen uitgejouwd. Ze hoefde niet te menen, dat haar spoedig een vrijer vragen zou.

Veel van deze voorjaarsfeesten en gebruiken, die in de 19e eeuw nog een ruime verspreiding kenden, zijn nu verdwenen. Sommige zijn onder voortdurende verandering blijven bestaan. Enkele zijn weer in ere hersteld en hebben nieuwe vormen gekregen. Daarnaast zijn er ook steeds nieuwe evenementen bij gekomen.

Pinksterbloem of Pinksterbruid

Eén van de voorjaarsfeesten was de viering van de Pinksterbloem (in oostelijke provincies Pinksterbruid). Dit moet oorspronkelijk een feest geweest zijn waarop het mooiste meisje van het dorp of de buurt door jonge mannen tot pinksterbloem of -bruid werd gekozen en met bloemen werd versierd en gekroond; een feest waarbij huwbare, jonge mannen en vrouwen dansten, zongen en met elkaar kennis maakten. De bloem of bruid symboliseerde een nieuw begin, de aanvang van de zomer, en tegelijk vrijage en huwelijk.

In sommige plaatsen werd een jong meisje door vier oudere langs de huizen gedragen; ze was omhangen met zilveren bellen, beugeltassen en kettingen van barnsteen en koralen. In de linkerhand hield ze een fluitje met een bel, in de rechter een zilveren kom waar giften ingedaan konden worden.

Soms veroorzaakten de feesten overlast en kwamen er misstanden bij voor. In 1635 werden ze in Amsterdam verboden, in 1646 te Enkhuizen en in 1655 in Kennemerland, omdat men de feesten voor lichtvaardig, onnuttig en niet stichtelijk hield. Elders werden allerlei regels opgesteld. Uit die regels blijkt dat het feest toen al veranderd was in een feest waaraan vooral kinderen deelnamen. Daarbij trokken jonge meisjes, versierd als pinksterbloem of pinksterbruid, door dorp of buurt. Ze werden begeleid door een gevolg van vrienden en vriendinnen, die liedjes zongen en snoep en geld ophaalden.

Dit lopen of omgaan met de Pinksterbloem kwam in verschillende vormen overal in het land voor en bleef ondanks verboden vanwege bedelarij en ander aanstootgevend gedrag tot in de 18^e eeuw bestaan. Sindsdien raakte het langzamerhand in onbruik. Dat gaf weer aanleiding tot pogingen het feest kunstmatig in stand te houden. In een aantal plaatsen in de oostelijke en zuidelijke provincies en op de Waddeneilanden komt het tot op de dag van vandaag voor, vooral als feest voor kleine kinderen en in georganiseerde vorm.

Zo gaat in Borne (Twente) gaat nog elk jaar de pinksterbruid rond met haar gevolg. De meisjes zijn allemaal gekleed in het wit. Middelpunt van het groepje is de pinksterbruid. Boven haar hoofd dragen haar helpsters een groene boog met bloemen. De groep bestaat uit ongeveer twaalf deelnemers tussen de zes en twaalf jaar. Ze bellen aan bij huizen en laten een dansje zien waarbij ook gezongen wordt. Voor hun rondgang ontvangen ze snoep en geld.

De verschillende Roza's of pinksterbruiden verzamelen zich op het plein voor het gemeentehuis waar ze onder de pinksterkroon dansen. Midden jaren zeventig verdween het pinksterkroonfeest, maar op initiatief van de scouting is het schouwspel in 1980 weer tot leven gekomen.

Pinksterkroon

Een andere vorm van de pinkstervoorjaarsviering is het feest van de Pinksterkroon.

Bij het lopen met de Pinksterbruid werd wel een met bloemen versierde krans of kroon boven het hoofd van de bruid gedragen. In sommige plaatsen werd ook een versierde krans opgehangen boven de straat, bijvoorbeeld in Twente en in de Achterhoek. Degene die daaronderdoor liep moest tol betalen. Soms ook stond de bruid met een bloemenmand onder de kroon en dansten de andere kinderen om haar heen en zongen bijvoorbeeld:

Rosa, rosa, rosa
Bloeien op mijn hoed.
Alles geld is alles goed.
Kies wie gij wilt

En de schoonste die gij vindt (...)

In Friesland en op de Waddeneilanden werd om de kroon heen gedanst en gezongen. In Deventer dansten en zongen jonge meisjes en kinderen onder de kronen die over de straat waren opgehangen. Wegens onbetamelijk gedrag en ontheiliging en ontoring van de heilige dagen werd dat in 1679 verboden. In 1704 werd het opnieuw verboden. Het feest van de pinksterkroon verdween bijna overal.

In Deventer bleef het bestaan. Sinds de tweede helft van de 19^e eeuw werd het georganiseerd door buurtcommissies, niet uitsluitend als kinderfeest, maar voor de hele buurt. In het Noordenbergkwartier, waar de Pinksterkroon in de jaren zestig door de wijksanering verdwenen was, werd hij in 1982 weer in ere hersteld. Sindsdien danste de hele buurt rond de kroon die intussen de vorm had gekregen van een kunstboom, een paal versierd met hoepels, lampions, slingers en papieren bloemen. Het feest bedoelde de kennismaking van de buurtbewoners met elkaar te bevorderen. De Pinksterkroon is momenteel niet langer een kennismakingsplek voor jongens en meisjes in huwbare leeftijd. Wel kan er nog gedanst worden. Dit 'rozen' vindt plaats op eerste en tweede pinksterdag.

Kallemooi

Op Schiermonnikoog kent men een vergelijkbaar feest, de Kallemooi. Jongelui 'stelen' in de Pinksternacht de vetste en best kraaiende haan van het eiland. Deze doen ze, voorzien van eten en drinken (een vingerhoed jenever om het kraaien te bevorderen) in een mand.

en maken deze vast aan de Omstreeks middernacht richt een feestcommissie - bestaande uit elf mannen en herkenbaar aan een halfhoge hoed met een witgroen lint en een rozet op de revers - de 'kallemooi' (*keale Maeibeam*) op. Dit is een mast van zo'n 20 meter hoog met in de top een groene (meidoorn- of dennen)tak. De 'kallemooivlag', de Nederlandse vlag met in het witte gedeelte het woord kallemooi, wordt gehesen en de mand met de haan erin eveneens. De mand bevindt zich op de kruising van de ra en de mast. Aan beide uiteinden van de ra hangen lege kruiken, die het feest vreugde weergeven. Misschien zij deze kruiken ooit gevuld geweest om te dienen als feestoffer aan de goden. Zit de haan in de mast, dan wordt er een rondedans om de kallemooi gemaakt. Meisjes mogen daar niet bij zijn. Na het oprichten van de kallemooi gaat de feestcommissie een 'kallemooibitter' drinken in het nabijgelegen hotel om daarmee de pinksterkermis te openen. Het feestvieren duurt tot de vroege morgen. Op pinsterdrie, de derde pinksterdag, laat de feestcommissie om zes uur 's middags de kallemooi neer. De haan wordt daarna in optocht teruggebracht naar zijn rechtmatige eigenaar.

De plaats van de kallemooi is traditioneel bepaald. Deze is tussen de 'kerk en de herberg'. In de Noorse mythologie wordt de wereld voorgesteld door een boom (wereld-es), die door vier maal drie dwergen met touwen naar de vier windstreken wordt overeind gehouden. Ook nu nog worden de vier windstreken van de touwen, die de mast rechthouden, nauwkeurig aangehouden.

Waar het kallemooi feest vandaan komt is niet bekend. De oorsprong van het woord Kallemooi is op verschillende wijzen te verklaren. 'Mooi' is in een eilandse verbastering van 'mei', de maand waarin voor het algemeen Pinksteren valt. 'Kalle' zou kunnen komen van het Engelse *call* = oproep; het zou ook afgeleid kunnen zijn van Latijnse *gallus* = haan,

of het kan komen *kal maiaie*, met *kal* als afkorting van *kalendae*, een veelgebruikte term voor 'de eerste van de maand'. Welke benaming (meiroep, hanemei of eerste mei) de juiste is, zal wellicht niemand ooit zeker weten, maar elk van de drie is te verklaren in de gebruiken van de kallemooi.

Normaal wordt bij Pinksteren, of in het begin van mei, een meiboom geplant, meestal een den. Vooral in Nederlands Limburg wordt die traditie vaak nog hoog gehouden.

Op Schiermonnikoog werd die boom vervangen door een mast.

Oorspronkelijk bestond de feestcommissie alleen uit vrijgezellen. Direct na het oprichten van de kallemooi begon de pinksterkermis met het bal, dat de 'kallemooi-step' heette. Zodra bij dit bal de muziek stopte, kraaiden de jongens als hanen en tokkelden de meisjes als kippen. De pinksterkermis maakt nog altijd deel uit van het kallemooifeest.

Het kallemooifeest werd vroeger ook gevierd in bijvoorbeeld Zoutkamp, Peasens en langs de Hollandse kust. Vergelijkbare feesten kan men nog wel vinden op Borkum, in Scandinavië (de midzomerfeesten) en in de Baltische Staten. In al deze gevallen is er sprake van een mast of meiboom en een haan.

Luilak

Luilak of looilak is een van oorsprong Westfries en (Noord)Hollands folkloristische feest. Over herkomst en symboliek ervan bestaan verschillende theorieën. Volkskundige J. Schrijnen ziet overeenkomsten met andere grappenfeesten die in het kalenderjaar worden gevierd en waarbij in verschillende vormen ook langslapers of telaarcomers worden bespot, zoals op Sint-Thomasdag (21 december) of 1 april.

Andere volkskundigen menen dat het feest voortgekomen is uit oude Noordwest-Europese vruchtbaarheidsfeesten en dat vooral luilak doet denken aan de Lupercalia van de Romeinen. Zij zien de figuur van de luilak als een personificatie van de lente. Het vele lawaai zou bedoeld zijn om de lente uit zijn winterslaap te wekken. Een kind dat onder een baldakijn in het dorp wordt rondgeleid, zou daarbij symbool staan voor de lente. De bijbehorende lawaaioptocht zou de winterdemonen verdrijven. De luilak kan ook het afgelopen jaar symboliseren dat weggehoond en geslagen wordt.

Weer anderen menen dat Luilak oorspronkelijk de nieuwe mysterie-ingewijde was, die door de priester in een doodsslaap was gebracht. Na drie en een halve dag werd hij eruit gewekt en was daardoor helderziende geworden.

Op aantal plaatsen wordt luilak voorafgegaan door luilak(bloemen)markt op de vrijdagavond voor Pinksteren tot middernacht of net iets voorbij middernacht. De oudste bekende markt is die uit de jaren 1890 in Haarlem. In de nacht van vrijdag op zaterdag, en zaterdagochtend wordt de daadwerkelijke luilak gevierd.

Het verschilt per plaats wanneer men begint met luilak. Op sommige plaatsen is het al net na middernacht en in andere, zoals rond Amsterdam, na vier uur. Ook

Luilak,
Beddezak,
Staat om negen uren op!
Negen uren, hallef tien,
Kan de luilak nòg niet zien.

LUILAK, beddezak,
De school begint om tien,
En als het twaalf geslagen heeft,
Krijgt men jou pas te zien.

verschilt het per leeftijd; jongeren starten vaak eerder dan kinderen van tussen de 9 en 14 jaar.

Het luilakfeest komt waarschijnlijk voort uit traditie dat de langslaper, degene die het laatst uit bed kwam, op de zaterdag voor Pinksteren moest trakteren op 'luilakbollen' (warme broodjes met stroop). De kinderen die het vroegst op waren gingen de straat op om langslapers wakker te maken en ze te bespotten met onder andere rijmpjes en liedjes als 'Luilak, beddezak. Staat om negen uren op. Negen uren, half tien, heb je die luilak al gezien?'

Later zou dit overgenomen zijn door straatjongens die in groepjes rondtrokken en rumoer maakten. Ook sleepten ze spullen en dode dieren mee die aan de dichte deuren werden gebonden.

In 16^e en 17^e eeuw begon het luilakfeest al op de vrijdagavond na het donker worden. Het duurde tot de volgende avond. In de 18e eeuw begon het luilakfeest pas diep in de nacht. Luilak had een gewelddadige kant. In het 19^e eeuw leverden in Amsterdam mannen en jongens, verenigd in kleine groepen compleet met stokken en vaandels, slag op de bruggen van de stad. De overwinnaars mochten over de brug. De verliezers werden in het water gegooid of moesten zich terugtrekken.

De gebruiken bij luilak verschilden per tijd en plaats. In de 16^e en 17^e gingen in veel dorpen en steden jongens er 's ochtends vroeg op uit om allerlei groen te verzamelen, zoals biezen, klissen en vooral brandnetels. Die haalden ze uit de vrije natuur, maar als dat niet mogelijk was, uit andermans tuin. Volgens een oud volksgeloof heeft in het wild groeiend of gestolen groen een bijzondere, magische kracht. Het zou bijvoorbeeld de vruchtbaarheid bevorderen.

Op de vrijdag voor Pinksteren trokken de Zaanse jongens erop uit om groen te verzamelen en takken van de bomen te snijden, waarmee ze zich de volgende ochtend konden bewapenen voor de traditionele knokpartijen tussen de luilakgroepen.

In de 19^e eeuw stonden straatschoffies in Haarlem voor dag en dauw op, bombardeerden een vriendje tot luilak en maakten hem te schande. Ze behingen hem met kleefkruid of kliskruid, reden de 'klissenboer' in een wagentje rond onder het

Luilak in Zaandam 1950.

zingen van 'Luilak, slaapzak, kermispop, staat om negen uren op, halftien, mag ik die luilak zien.' Aan het eind van de rit duwden ze de luilak kopje onder in het Spaarne.

In de Zaanstreek verzamelden de jongens rond 1895 brandnetels en laadden die op een 'korrie' (een laag open wagentje op kleine wielen). De jongen die als laatste kwam helpen, was de luilak en moest de brandnetels vasthouden of er zelfs in gaan zitten. De anderen trokken de korrie met groot geraas door de straten en hingen aan elke deurknop een bos brandnetels. Bij de notabelen hingen ze soms een dode rat of kikker aan de deurknop in de hoop dat ze voor het weghalen ervan een beloning zouden krijgen. Op het luilakfeest werd ook een enorme houtstapel in brand gestoken. Bovenop zat Jan Luilak.

In Amsterdam maakten de kinderen 's morgens vroeg veel herrie (met blikken achter de fiets reden ze door de stad), trokken belletje en smeerden zeep, boter of krijt op de ramen.

Weer elders maakten jongeren een enorm kabaal met pannendecksels, blikken, emmers, kachelpijpen en oud ijzer en wisten zo iedereen te wekken. Ook bonden ze deurknoppen aan elkaar, zodat de bewoners niet naar buiten konden. Verder stookten ze op allerlei plaatsen 'fikkies' (vuurtjes).

In Franeker en Bolsward gingen in de 19^e eeuw op de zaterdag voor Pinksteren groepjes jongen rond met een zogenaamde pinksterbloemjongen. Dat was een kind van zes of zeven jaar. De pinksterbloemjongen liep onder een baldakijntje dat de vorm had van een bijenkorf. Deze was gemaakt van hoepels en stokken met daaroverheen palmgroen, bloemen, gekleurde lovertjes, uitgeblazen eierdoppen en rinkelende stukjes vensterglas. De versiering was zo overdadig dat het kind daarbinnen grotendeels onzichtbaar was. Een viertal grotere jongens begeleidden de pinksterbloem. Zij boden kunstbloemen te koop aan en zo nu en dan schoven ze het groene behangsel van de tempel opzij. Dan kon het publiek de kleine jongen even zien. Hij was in het wit gekleed en had een krans van groen en bloemen op het hoofd. Bij elk huis stak hij een napje uit in de hoop dat hij daarin een fooi zou krijgen.

In Makkum bestond een soortgelijke luilaktraditie. De luilakjongen liep daar niet zelf. Hij zat in een soort tempeltje op een houten ladder die bij twee grotere jongens plat op de schouders lag.

Te Schoonhoven werd op Luilakmorgen op de deur geschreven, wie het laatste was. Daar gingen de kinderen al zingend rond met de Meikroon.

Op Tessel (Den Burg, Oude Schild) was het gebruik dat de jeugd in Luilakkennacht krabben viste om die vervolgens aan de deurknoppen op te hangen. De meisjes vlochten kransen van bloemen om die ook aan de knoppen van de deuren te bevestigen.

Te Graft trokken de kinderen op zaterdag voor Pinksteren al zingend door het dorp. Ze waren behangen met eieren van kievieten, koeten, tureluurs en eenden en versierd met wilgentakken en met papieren waaiers als vegetatiegeesten

Luilak stond tot de Tweede Wereldoorlog (1940) vaak in het teken van vechtpartijen, vandalisme en brandstichting. Veel gemeenten voerden daarom een bewust anti-luilakbeleid.

Tussen 1940 en 1965 was het luilakfeest zo goed als verdwenen. Na 1965 kwam het weer tot leven. Naast lawaai maken en bekladden van ramen moesten nu ook auto's het ontgelden en werden stinkbommen door brievenbussen of in containers gegooid. Om vandalisme te beteugelen en weer de nadruk te leggen op lawaai maken, probeerden gemeentelijke autoriteiten, vaak samen met jongerenwerk en heemkundige verenigingen, het luilakfeest een positieve draait te geven. Ze organiseerden evenementen als optochten, officiële vuren en gratis filmvoorstellingen en muziekoptredens. De belangstelling voor de luilakviering taande. Eind 20^e eeuw bestond Luilak vrijwel uitsluitend uit muzikale activiteiten in buurthuizen en jeugdhonks, georganiseerd door het jongerenwerk. Voor eigen luilakvuren van de buurt was nog maar weinig animo,

waarschijnlijk omdat hiervoor een vergunning moest worden aangevraagd. Toch bleven her en der meldingen opduiken van illegale luilakbrandstapels, lawaaimaken in de vroege ochtend en vernielingen.

In sommige plaatsen werden pogingen in het werk gesteld om Luilak nieuw leven in te blazen. Zo werd in een op 'looielak' (luilak) gezette molen De Kat op de Zaanse Schans (Zaanstad) luilak gevierd: kappers schoren met oude messen, ieder kon molenbitter, luilakbollen en broeder en luisteren naar (volks)muziek. Vanaf de jaren negentig adverteerden ondernemers meer en meer met

'luilakkortingen' en een kopje koffie voor de vroegkomende klanten.

Voorzover er nog luilakfeesten zijn, steekt daarbij vandalisme nog regelmatig de kop op. Jongeren gaan de straat op om belletje te trekken, kaarsvet op ramen te smeren of huizen en auto's met boter, eigeel of meel te besmeuren. Opnieuw probeert men jongeren binnen de perken te houden, nu door bijvoorbeeld een 'Luilak Dance Event' (Purmerend).

Pinksterboom

Het vieren van de lente in verband met groei en vruchtbaarheid is nog steeds in het volksgebruik rond Pinksteren te vinden. Vaak is ook de boom, meiboom of pinksterboom, middelpunt van de feestelijkheden. Hij symboliseert de ontwaakte natuur.

Vooral in de middeleeuwen speelde de meiboom een grote rol. In mei werd hij in elk dorp feestelijk ingehaald en geplant, dikwijls voor de woning van de regeerder van het dorp. Soms ook zetten jonge mannen een boom op voor het huis van hun liefste. In sommige plaatsen werd de meiboom op het pinksterfeest geplant op het dorpsplein. Lenige jonge mannen klommen naar de top. Iedereen danste eromheen onder het genot van het pinksterbier.

Ook in andere landen heeft de pinksterboom soms dezelfde betekenis als de meiboom. Het is een kale stam die aan zijn top met een krans, strikken en vlaggen versierd is. Groene takken en kransen zijn symbool voor vruchtbaarheid. In Thüringen noemde men de in takken gehulde figuren *Laubmann*, *Laubkönig*, *Grüner Mann*, *Kikkerkönig* of *Graskönig*.

In de Zwitserse plaatsen Sulz en Gansingen loopt op pinksterzondag de *Pfeistprützig* rond. Hier vind men resten van de boomverering uit het verleden: een jonge man tussen 17 en 20

jaar wordt in het bos tijdens enkele uren dierend ritueel in een boom veranderd doordat men hem van hoofd tot tenen met jonge beukentakken bekleedt. Begeleid door 2 helpers keert hij terug naar het dorp, loopt langs alle van dorpsputten en besproeit de omstanders met water om hiermee vruchtbaarheid en een goede oogst te waarborgen.

In Roemenië heeft de *Groene Georg* ongeveer dezelfde functie. In Oostenrijk is het *Hans im Grünen*, in Engeland de *Green Man*, in Duitsland en Scandinavië de *Maikönigin*.

Een Zwitsers ritueel is het *Eierleset*. Hierbij worden aan de dorpsingangen bogen uit dennentakken opgesteld. Grote verholde en met maskers beklede figuren strijden met elkaar. Aan de kant van de lente staan *Tannenästler* en *Stechpälmer* bekleed met de takken van de

betreffende boom (spar en hulst). Zij worden versterkt door een bruidspaar, de *Eiermann*, die jonge kippen aanbiedt en de *Jassschärtler*, een met speelkaarten beklede figuur. Deze laatste verwijst naar de opnieuw ontwaakte lust om te spelen. Aan de kant van de winter staan *Straumuni* (met stro bekleed), *Schneckenhäusler* (bekleed met lege slakkenhuisjes) en *Hobelspanler* (bekleed met schaaftspaanders), versterkt door een stel oude mensen.

Er vindt een hevig gevecht plaats tussen lente en winter, waarbij de lente altijd wint. De verliezende winter ligt er dan uitgeput op de grond.

In Zuid-Duitsland loopt de met sparrentakken beklede *Pfingsti* rond en vraagt om giften. Deze traditie verwijst naar de woorden van Jezus: 'Wie vraagt zal ontvangen, wie zoekt zal vinden, wie aanklopt zal binnengelaten worden'.

In Duitsland en Zwitserland vinden met Pinksteren nog steeds de 'Brunnenfeste' (putfeesten) plaats. Hiervoor worden de dorpsputten al op pinksterzaterdag met bloemen en berkentakken versierd waar bonte strikjes en kettingen aan vastgemaakt zijn.

In de middeleeuwen waren veel mensen nog al bijgelovig. Ze bestond het geloof dat een regenachtige Pinksteren

voorspelde dat het veertig dagen zou blijven regenen, de bliksem het huis zou treffen, vruchten zouden rotten en een muizenplaag het land zou teisteren. Maar wanneer men het huis met groene takken versierde, zouden deze huis, vee en akkers tegen onweer, ziekte, ongedierte en tovenarij beschermen.

Kermissen, markten, wedstrijden, festivals, evenementen en concerten

Op de vrije pinksterdagen vinden van oudsher nog allerlei andere festiviteiten plaats. Vooral pinkstermaandag en pinksterdrie waren de dagen waarop kermissen, markten, bedevaarten, processies, schuttersfeesten en andere wedstrijdfeesten werden gehouden, vaak in combinatie met elkaar.

Het gedrag op kermissen en markten gaf regelmatig aanleiding tot verbodsbepalingen. In 1729 werd bijvoorbeeld in Scheveningen de kermis in het Haagse Bos verboden. Berucht was in die tijd ook de pinksterkermis in de Haringpakkerij in Amsterdam.

Pinkstermarkt te Gorinchem.

In Antwerpen wordt nog steeds de Sinksefoor gehouden. Een andere pinkstermarkt met een lange geschiedenis is de bokkiesmarkt (veemarkt) in Purmerend op pinksterdrie. Het zijn dan niet alleen de veehandelaren die bieden op het vee, maar ook het gewone volk doet enthousiast mee. Het verhaal gaat dat de Spanjaarden in 1574 bij Zaanse Schans op eerste pinksterdag werden verslagen. Op de tweede dag zouden de Spanjaarden gevlucht zijn en om dat te vieren hebben de Zaanse Schansers aan de

pinksterdagen een derde dag toegevoegd. Dat zou het begin zijn geweest van de markt in Purmerend. Hoewel de belangstelling afneemt, wordt de markt nog steeds gehouden, maar niet meer in de eerste plaats als veemarkt.

Een bekend wedstrijdfeest dat op pinksterdrie in ere wordt gehouden is de *ringrijderij* in Oostkapelle en Zoutelande. Zeeuwse jongens en mannen in klederdracht gaan te paard in volle draf over de baan om met een houten lans voorzien van stompe ijzeren punt de ring te steken. De Zeeuwse trekpaarden waarop gereden wordt, zijn ongezaadeld. Vaste elementen zijn verder ondermeer het rondrijden van de winnaar over de baan met een zijden lint en het trakteren van de winnaar op een borrel.

In Limburg worden elk jaar nog in diverse plaatsen Pinksterschuttersfeesten gehouden.

In Landgraaf wordt jaarlijks een pinkpopfestival georganiseerd, in Appelscha de Pinksterlanddagen, in Borculo een Pinksterblaosfestival, in Zevenaar een Jazzfestival en in De Marne een groot scoutingkamp. Op Terschelling en andere Waddeneilanden worden pinkstervuren aangelegd.

Literatuur:

J. ter Gouw, *De volksvermaken*, Haarlem 1870.

C.C. van de Graft, *Nederlandse volksgebruiken bij hoogtijdagen*, ingeleid en opnieuw bewerkt door T.W.R. de Haan, Utrecht enz. 1977.

J.H. Kruizinga, *Levende folklore in Nederland en Vlaanderen*, Assen 1953.

K. ter Laan, *Folkloristisch woordenboek van Nederland en Vlaams België*, Den Haag 1974.

S.J. van der Molen, *Levend volksleven*, Assen 1961.

S.J. van der Molen, *Onze folklore*, Amsterdam 1980.

M. Wogens, 'De Pinksterkroon is weer in 't land, hoezee! Het Pinksterkroonfeest in Deventer', in: *Volkscultuur* 6 nr. 2 (1989) 7-30.

www.meertensinstituut.nl

© L. den Besten

Zevenaar, 27 mei 2007